

A szociális infrastruktúra megjelenítése kortárs irodalmi alkotásokban – egy interdiszciplináris fogalom új megközelítése

The representation of social infrastructure in contemporary literature – A new approach to an interdisciplinary concept

BÁLINT DÓRA

BÁLINT Dóra: tudományos munkatárs, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u.22.; balint.dora@krtk.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1054-5904>

KULCSSZAVAK: társadalomföldrajz; szociális infrastruktúra; irodalomföldrajz; kvalitatív kutatás

ABSZTRAKT: A Klinenberg-féle szociális infrastruktúra koncepciója jelentős figyelmet kapott az akadémiai szférában és azon túl, különösen a jóllét és társadalmi kohézió kontextusában. Habár a szociális infrastruktúrát alkotó, társadalmi kapcsolódásokat elősegítő helyek kétségtelenül fontos szerepet töltenek be, a fogalomnak továbbra sincs egységesen elfogadott definíciója, így elméleti és gyakorlati kutatása is kihívásokba ütközik.

Jelen tanulmány célja, hogy egy újszerű megközelítéssel járuljon hozzá a koncepció értelmezéséhez, amely lehetőséget teremt arra, hogy meghaladja a szociális infrastruktúra főbb ellentmondásait (egyetemesség vs. hiperlokalitás, társadalmi vs. infrastrukturális fókusz). Az előre kiválasztott változók mentén kijelölt 12 regényből származó 88 szövegrészlet alapján három olyan visszatérő mintázatot azonosítottam, amelyek a szociális infrastruktúrával összefüggésben univerzálisan megfigyelhetők, függetlenül a kontextustól és földrajzi helyszíntől. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy az irodalomföldrajzi megközelítés egyszerre képes figyelembe venni a tér materiális és konstruált természetét, valamint az idő- és térbeli kontextust, így alkalmas olyan komplex fogalmak kutatására, mint a szociális infrastruktúra.

Dóra BÁLINT: research fellow, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, ELTE; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; balint.dora@krtk.elte.hu; <https://orcid.org/0000-0003-1054-5904>

KEYWORDS: human geography; social infrastructure; literary geography; qualitative research

ABSTRACT: Klinenberg's concept of social infrastructure has gained significant attention both within and outside academia, particularly about well-being and social cohesion among others. While the importance of places that foster social connections is widely acknowledged, the concept still lacks a consensually accepted definition, making both its theoretical framing and empirical study challenging.

This study aims to contribute to a deeper understanding of the concept through an innovative approach that engages with, and aims to move beyond, two key challenges related to the concept (such as their contrasting nature: universality vs. hyperlocality, and social vs. infrastructural side). Drawing on literary texts from 12 contemporary novels set in more than 12 countries selected through snowball sampling, the paper identifies three main patterns that

appear across diverse socioeconomic and geographical contexts in social infrastructure. These are the (1) dynamism, meaning complex socioeconomic impacts that affect local social infrastructure such as globalization, gentrification or political regime changes; (2) the reasons behind a place can become anti-social infrastructure; (3) the diverse interactions that a „real” social infrastructure can facilitate, ranging from short encounters to sustaining lifelong friendships.

The findings demonstrate that a literary-geographical approach offers unique possibilities to explore the material and constructed dimensions of space and their temporal and spatial embeddedness, making it especially suitable for investigating broad and complex concepts such as social infrastructure.

Bevezetés

A szociális infrastruktúra koncepciója az utóbbi években széles körű népszerűsége miatt tett szert a tér- és társadalomtudományokon belül (Enneking, Custers, Engbersen 2025). Mindez olyan helyeket jelöl, amelyek elősegítik a társadalom tagjai közti interakciókat és egy sor kedvező hatással rendelkeznek, hozzájárulva a jóllét és a reziliens közösségek létrejöttéhez (Klinenberg 2018). Ide sorolhatók például a könyvtárak (van Melik, Merry 2023), a parkok (Layton, Latham 2022) vagy az utcák (Jing 2022).

A koncepció jelentőségét mutatja, hogy nem csak az akadémiai szférában, de azon túl, a szélesebb publikum körében is figyelmet kapott (The New York Times 2018; The Economist 2019; The Atlantic 2025), valamint felkeltette a döntéshozók (London Gov 2021; Harvard 2021) és befolyással bíró személyek (General US 2023) érdeklődését.

A szociális infrastruktúra koncepciója körül azonban számos kérdés és vita is felmerül (Billingham, Curry, Crossley 2024), amelyek közül jelen tanulmány a szakirodalmi feldolgozás során két nagyobb kihívást azonosít. Ezek címszavakban az egyetemesség vs. hiperlokalitás és az infrastrukturális vs. társadalmi megközelítés ellentétpárjaival foglalható össze, amelyek megnehezítik a fogalom elméleti, valamint empirikus vizsgálatát. Ennek következtében az eddigi kutatások nem voltak mindig képesek a fogalom precíz vizsgálatára, hiszen vagy egy szűk földrajzi kontextusban tanulmányozták a helyek szociális infrastruktúráként való működését, és ezért elvesztett azok univerzális jellege, vagy másik irányból, a fizikai mintázatukat térképezték fel, mely esetben nem tudták figyelembe venni a helyek szociális, vagyis összekötő szerepét.

A tanulmányban egy új, innovatív megközelítést alkalmazok, hogy a két ellentétpárra reflektálva vizsgáljam a szociális infrastruktúrát és annak sokszínű megjelenési formáit. Mindezt irodalmi alkotások kvalitatív elemzésén keresztül végzem el, amely mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban unikálisnak tekinthető. A fiktív történetek valós helyszíneinek megjelenítése által a fogalom vizsgálata során egyszerre vehető figyelembe mindkét ellentmondás: az egyetemesség-helyi kontextus, másrészt pedig a fizikai, infrastrukturális aspektus, valamint a társadalom által konstruált, hálózati jelleg. Habár az irodalmi alkotások

földrajzi vizsgálata közel sem új keletű (Hones 2022), de a szakirodalmi adatbázisok szerint a szociális infrastruktúra koncepcióját a fenti előnyök ellenére még egyetlen szerző sem kutatta a világon.

A megjelölt irány szükségességét az is alátámasztja, hogy a fogalom népszerűsége következtében számos tanulmány készült a Klinenberg-féle szociális infrastruktúra témakörében, tehát komoly igény mutatkozik annak átfogó értelmezésére. Ennek ellenére kevés szintetizáló publikáció született, ami figyelembe venné a helyek különböző funkcióit, típusait és megjelenési módjait (Enneking, Custers, Engbersen 2025). Jelen írás tehát a valós helyszíneket leíró fikción keresztül elemzi a szociális infrastruktúra koncepcióját, hozzájárulva az interdiszciplináris fogalom irodalomföldrajzi vizsgálatához, amely mind elméleti (konceptuális kihívások azonosítása), mind gyakorlati (megjelenési formái) oldalról értékes adalékokat szolgáltathat. Természetesen a módszer nem arra törekszik, hogy kiváltsa, hanem inkább kiegészítse az eddigi empirikus vizsgálatokat egy olyan esetben, amikor a szociális infrastruktúra finomabb aspektusai más eszközökkel nehezen vagy csupán részlegesen ragadhatók meg.

A tanulmány, a keretet adó rövid fejezeteket (bevezetés, összefoglalás) leszámítva, három nagyobb egységből épül fel, amelyek tartalmi szempontból is elkülönülnek. Az első, szakirodalmi feldolgozás további négy részre osztható: a fogalom és a helyek körülhatárolása után a két konceptuális kihívás bemutatására külön fejezetekben kerül sor, amit a vizsgálati irány háttérét összefoglaló irodalomföldrajzi fejezet zár. A második, módszertani részben a kiválasztott művek és feldolgozásuk kerülnek bemutatásra. A harmadik egységben az eredmények és diszkusszió következik, amely a szövegekben azonosított főbb mintázatokat tartalmazza, és ugyancsak három részfejezetre osztható.

A tanulmány egységes nevezéktant alkalmaz a területiséghez, valamint a fogalomhoz kötődő kifejezések használatában. A hely a szociális infrastruktúra fizikai megjelenési formáira utal (például kávézó, park), a földrajzi hely a tér adott pontjának lokális vagy nagyobb területi egységet felölelő részére (például London vagy Magyarország), a szociális infrastruktúra kifejezés összefoglalóan azokra a helyekre (kávézók, parkok stb.), ahol a társadalmi interakciók összessége megvalósulhat.

Szakirodalmi háttér

A szociális infrastruktúra helyei

Az írás fókuszában álló Klinenberg-féle szociális infrastruktúra koncepciója rendkívül sokrétű és tág értelmezési keret. Pontos határai tisztázatlanok, népszerűsítője is inkább felsorolásszerű példákat hoz azokra a terekre, amelyek a társadalmi interakciók elősegítői lehetnek (Klinenberg 2018). Az egységes, konszenzuális definíció hiánya részben a fogalom gyűjtőjellegeből eredeztethető. Ennek köszön-

hetően számos tudományterület, többek közt a társadalomföldrajz, urbanisztika vagy szociológia állítja vizsgálatainak középpontjába, így azt különböző irányokból, eltérő módokon értelmezik (Enneking et al. 2025; Latham, Layton 2020). Az egységes definíció hiánya és a gyűjtőjelleg következtében a szakirodalomban olyan törekvések figyelhetők meg, amelyek a szociális infrastruktúráként azonosított helyek megnevezésére és rendszerezésére tesznek kísérletet (1. táblázat).

A táblázatba foglalt helyek nagyon különbözőek: a koncepció magában foglalja a publikus tereket, kereskedelmi egységeket, sokféle típusú rekreációs (sport, vallásgyakorlás) helyszínt, a közlekedéshez kapcsolódó infrastruktúrákat. Mindez tehát azt eredményezi, hogy mind funkcionálisan, mind fizikai megjelenésükben sokszínű helyek tartozhatnak ide. Az egyes kategorizálásokban ugyan azonosíthatók közös elemek, mint amilyen a könyvtár vagy sportpálya, de a csoportok számos esetben elnevezésükben és tartalmukban is különböznek. Példaként az egyik legellentmondásosabb egység a „digitális infrastruktúra”, amely alapjaiban tér el a többi kategóriától, hiszen térről, mindenhol, ugyanakkor sehol sincs jelen. Egyszerre összeköti (egymástól távoli személyek) és kizárja (a telefonra való fókuszálás miatt elvonja a figyelmet a közvetlen környezettől) a társadalom tagjait. Ezzel szemben egyes szerzők hangsúlyozzák a szociális infrastruktúra fizikai aspektusát, így nem is foglalkoznak ezekkel az online terekkel (Layton, Latham 2022).

A tipizálás során létrehozott csoportok nem kizárólagosak, lehet köztük átjárás, és a felsorolás sem teljes körű, hanem illusztratív (Latham, Layton 2019). Mindebből következően a szociális infrastruktúra fogalma alá tartozó helyek körében nincsen konszenzuális egyetértés, ami ahhoz vezet, hogy a témában íródott tanulmányok egy része saját maga nevezi meg, mi több, kategorizálja a koncepció alá tartozó típusokat. Ennélfogva gyakran ugyanazon gyűjtőnév alatt más-más helyek vizsgálata valósul meg. Példaként egyes szerzők szűkebben értelmezik a fogalmat, kizárva abból a közlekedéshez kapcsolódó infrastruktúrákat (Aldrich 2023), mások pedig a szakirodalmi háttérre (Hartt, DeVertuil, Potts 2023) vagy földhasználati térképre támaszkodva (Iglesias-Pascual, Benassi, Hurtado-Rodríguez 2023) alkotnak saját kategóriákat.

Felmerülhet a dilemma, hogy egyáltalán lehetséges-e azonosítani dedikált helyeket a társadalmi interakciókhoz kapcsolódóan, vagy ennél jóval kevésbé megragadható a tér és a közösségek viszonya. A társadalmi interakciók például rendszerint „túllógnak” az első táblázatban felsorolt helyeken, hiszen a társadalom tagjai többek közt a lakó- vagy munkahelyen is kapcsolódhatnak egymáshoz. A szociális infrastruktúra helyei tehát nem kizárólagos koncentrációk, mégis fontos kiemelni ezeket a lakó- és munkahelyen kívül eső helyeket, ahogyan azt a fogalom előképének számító „harmadik helyek” koncepció is megtette (Oldenburg, Brissett 1982), mivel ezeken nagyobb eséllyel következhetnek be interakciók.

Mindezek után a következő fejezetekben két olyan kutatási kihívást emelek ki, amelyek a szociális infrastruktúra koncepciója esetén visszatérően megjelennek a szakirodalomban, ezekhez pedig egy-egy kutatási kérdést is megfogalmazok.

1. táblázat: A szociális infrastruktúra helyeinek főbb tipizálási kísérletei
The main typological attempts of places of social infrastructure

	Latham, Layton 2019	Ennekíng et al. 2025	Fraser et al. 2022	Joshi, Aldrich 2025
1	Közintézmények (könyvtárak, múzeumok, művészeti galériák, iskolák, emlénművek, terek, plázák, parkok)	Közintézmények (közösségi központok, könyvtárak, szociális bérletés, publikus helyek, parkok, utcaképek, bölcsődés, óvodák, iskolák, egészségügyi szolgáltatások)	Közösségi terek (könyvtárak, közösségi központok, nyilvános találkozó helyek, állatkertek, múzeumok, művészeti galériák, közösségi központok)	Oktatás (állami és magániskolák, egyetemek)
2	Kereskedelem (piacok, boltok, mosodák, kávézók, bárók, borélyok, fodrászszalonok, manikűrszalonok, éttermek, bar kácsiüzletek, utcai árúsok)	Kereskedelem (élelmiszerboltok, piacok, kávézók)	Vallási helyszínek (mecsetek, zsinagógák, templomok, szentélyek)	Egészségügy (kórházak, egészségügyi központok, fogászati klinikák)
3	Szabadidős tevékenységek (edzőtermek, sportpályák, kosárlabdapályák, uszodák, kertek, mozi, színház, bowling-pálya, gördeszkapark)	Szabadidős tevékenységek (uszodák, bowlingklubok, múzeumok)	Társadalmi vállalkozások (kávézók, könyvesboltok, borélyüzletek, szépségszalonok, termelői piacok, teaházak, nyilvános fürdők, kisboltok, bodogák)	Lakhatás (magánlakások, állami bérházak, közösségi lakhatás)
4	Vallás (templomok, egyházi közösségi termek, mecsetek, zsinagógák, imaházak, szentélyek, sztúpák)	Vallás (zsinagógák, mecsetek, templomok, a vallásgyakorlás egyéb helyei)	Parkok (parkok, zöldterületek, terek, plázák, szökőkutak, közösségi kertek, sportpályák, padok)	Közlekedés (busz-, vonat-, villamos- és metróhálózatok)
5	Közlekedés (buszok, buszmegálló, kerékpárutak, villamosok, metrók, járdák, vasútállomások, túráttvonalak)	Közlekedés (közösségi közlekedés, egykori vasútállomások)	Kapcsolatépítő terek (kávézók, éttermek, járdák, élelmiszerboltok, könyvtárak, parkok, edzőtermek, mecsetek, zsinagógák, templomok, vidámparkok, kaszinók, koncerttermek, online vitacsoportok, rádióműsorok)	
6		Digitális infrastruktúra (Facebook csoportok, levelező listák, közösségi média, WhatsApp csoport)		

Forrás: a szerző szerkesztése

Konceptuális kihívás 1: egyetemes – hiperlokális

A koncepció megjelenési formái hiperlokálisak, ugyanakkor egyetemesek. Ahogy Billingham és munkatársai megjegyzik, a helyek szociális infrastruktúráként való működése csak az adott társadalmi-gazdasági, politikai közegben és meghatározott időpillanatban értelmezhető (Billingham, Curry, Crossley 2024).

A fogyasztási cikkekét árusító automaták például egyes országokban kizárólag a globalizáció termékeiként vannak jelen, míg máshol a társadalmi interakciók támogatói lehetnek. Japánban az automata-kultúra egyben tájékoztató és gyülekezési pont, természeti katasztrófák esetén a lakosság ellátásának, informálásának eszköze. Kialakulását az ország természeti adottságai, valamint gazdasági fejlettsége (magas közbiztonság, helyhiány, drága munkaerő) teremtették meg (Yokouchi 2010). Hasonlóan, míg egy indiai utca a találkozások tereként kiemelt szociális infrastruktúráként működhet, addig az Egyesült Államokban az autóközpontú közlekedés, a gyalogos járdák hiánya miatt szerepe eltérő. A hiperlokális – egyetemesség paradoxon természetét jól illusztrálja a sportpályák esete. Ezek ugyan kulturálisan (krikett, jégkorong) vagy társadalmi státusz (harlemi kosárpályák, kaliforniai pickleball központok) mentén is különböznek, ennek ellenére a sportpálya a szociális infrastruktúra egyetemes, a világ bármely pontján azonosítható eleme.

A helyek vizsgálatát nem csak térbeli diverzitásuk, de dinamikus jellegük is megnehezíti. Az olyan klasszikus „szürke” infrastruktúra, mint amilyen egy iparterület, funkcióváltás révén szociális infrastruktúráként is működhet egy adott korszakban. Például a barnamezős beruházás által revitalizált Zsolnay kulturális negyed Pécsen (Trócsányi 2011) vagy az elhagyatott magasvasutat közparkká átalakító High Line Park projekt New Yorkban (Millington 2015).

Összefoglalva, a találkozások helyei mellett, hogy rendkívül sokszínűek, az erőteljes tér- és időbeli, valamint társadalmi kontextus ellenére egyetemesek, hiszen a Föld bármely pontján, az emberi közösségek jelenlétével együtt megtalálhatók. Ebből következően a szakirodalomban elérhető empirikus vizsgálatok is sokfélék, mind a területi fókusz, mind pedig a megnevezett szociális infrastruktúra tekintetében. Közülük néhány fontosabb, az elmúlt öt évben megjelent publikációt (Google Scholar adatbázis, hólábdamódszer) foglal össze a második táblázat, figyelembe véve a földrajzi helyet (földrajzi nevek), a területi szintet (I-III), valamint a szociális infrastruktúrát (a-c) (2. táblázat).

2. táblázat: A főbb, szociális infrastruktúra fogalmához kapcsolódó empirikus tanulmányok
The recent empirical studies about social infrastructure

Területi (földrajzi) fókusz	
I. Országos, regionális szint	III. Településen belüli szint: városnegyed, utca
<p>Szociális infrastruktúra fókusz</p> <p>a. Szociális infrastruktúra-ként azonosított helyek vizsgálata (vegyes)</p> <p>b. Egy típus horizontális vizsgálata (például: iskolák, pubok)</p> <p>c. Egy konkrét hely (pl. egy könyvtár) vizsgálata</p>	<p>Szociális infrastruktúra helyeinek vizsgálata: East Scarborough (Toronto) (Allahwala, Bhatia 2022); Newham (London) (Wessendorf, Gembus 2024); Back Bay, Nubian Square, Mount Bowdoin (Boston) (Fraser et al. 2024)</p> <p>Szociális infrastruktúra helyeinek vizsgálata: Sacriston (Tomaney et al. 2024); finnországi szuburbák - Kontula, Varissuo (Kuoppa, Kymäläine 2022); Boston (USA) (Fraser et al. 2022); Christchurch (Új-Zéland) (Banwell, Kingham 2023); Barcelona és Madrid (Spanyolország) (Iglesias-Pascual et al. 2023); Freetown (Sierra Leone) és Monrovia (Libéria) (Ali et al. 2022); (Hegang (Kína) (Shat et al. 2024)</p> <p>Bowling klubok Sydney-ben (Heath, Frestone 2023); Diákszállások Bécsben (Franz, Gruber 2022); Közös lakókomplexumok Malmőben és Stockholmban (Grundström 2022); Szociális szolgáltatások Milánóban (Bricocoli et al. 2022)</p> <p>Holland régió könyvtárai (van Melik, Hazeleger 2024) és piacai (Van Eck et al. 2020); Tampa Bay horgászhelyei (Fly, Boucque 2023); USA utcaképei (Prytherch 2022)</p> <p>Könyvtár Camdenben és piac Hackneyben (London) (Grundström 2022); Finsbury park Észak-London (Layton, Layton 2022)</p>

Forrás: a Google Scholar alapján a szerző szerkesztése

A táblázatból kirajzolódik, hogy a recens empirikus tanulmányok földrajzi fókuszja meglehetősen behatárolt, főként észak-amerikai, nyugat-európai és ausztrál területekről származó eredményeket tartalmaznak. Ezen túl a területi lépték elsősorban a nagyvárosokat és azok városrészeit öleli fel (utolsó két oszlop). Annak ellenére, hogy a szociális infrastruktúra egyetemes, vagyis minden országban és kultúrában jelen van, az esettanulmányok főként az angolszász világra fókuszálnak. A több helyszínt vizsgáló kutatások is ugyanabból az országból származnak (települési szint oszlopa), vagyis kultúrákon átívelő tanulmánnyal nem találkozhatunk. Ugyan vannak ellenpéldák kevésbé kutatott régiók, téregységek megjelenésére, hiszen afrikai települések (Ali et al. 2022) vagy falvak szociális infrastruktúrája (Tomaney et al. 2024) is helyet kap a táblázatban, de mégsem jellemző átfogó, több területi léptékben és kontinensen elvégzett vizsgálat.

Mivel a szociális infrastruktúra főként városi kontextusban értelmezett fogalom, így a publikációk zöme a városkutatások területéről származik. A tanulmányágak közül a geográfia és szociológia osztozik a tanulmányok többségén. Az előbbi inkább az infrastrukturális aspektust, míg a második főként a társadalmi oldalt vizsgálja. Jelen tanulmány, habár a geográfia felől közelít, mindkét aspektust (tér és társadalom) figyelembe veszi a szociális infrastruktúra koncepciójában.

A földrajzi vizsgálat létjogosultságát mutatja, hogy a legrangosabb földrajzi folyóiratok is foglalkoznak a témával. Ilyen többek közt a *Progress in Human Geography* (Latham, Layton 2020), az *Antipode* (Horton, Penny 2023), az *Urban Geography* (DeVerteuil, Kiener, Mizuuchi 2022; Prytherch 2022; Middleton, Samanani 2022) vagy a *Cities* (Iglesias-Pascual, Benassi, Hurtado-Rodríguez 2023). A földrajzi fókusz és területi kontextus mellett az esettanulmányokban egy-egy konkrét problémára irányuló nézőpont (probléma-kontextus) is megjelenik, elsősorban valamilyen kihívás kontextusában, mint amilyen egy természeti katasztrófa (Aldrich 2023; Otto, Recjhaus, Kuhlicke 2025) vagy járványhelyzet (Van Eck, Van Melik, Schapendonk 2020; Ali et al. 2022).

Összefoglalva, a szociális infrastruktúra mindenhol jelen van, de máshogyan, vagyis valós működése a tér egy-egy adott pontján vizsgálható. Ehhez kapcsolódóan az első kutatási kérdés a következő: *Hogyan vizsgálható a szociális infrastruktúra rendkívül tág és sokszínű, különböző helyeket magában foglaló fogalma oly módon, hogy azt földrajzi kontextusban értelmezzük, miközben egyetemes jellegét is figyelembe vesszük?*

Konceptuális kihívás 2: társadalmi – infrastrukturális

A szociális infrastruktúra vizsgálatát egy másik sajátosság is megnehezíti, amely magából a szókapcsolatból ered. Erre utal Joshi és Aldrich (2025) szerzőpárosa, akik kimérának nevezik a fogalmat, utalva különböző elemeire, mivel a kapcsolat első fele immateriális, társadalmi hálózatokra utaló egység, míg a másik térképezhető fizikai rendszerekhez kapcsolódik. Ennélfogva a vizsgálatokban is megta-

lálható ez a kettős megközelítés. Előbbi esetben a szociális infrastruktúrát kvalitatív módszerekkel közelítik meg, és a fókusz arra irányul, hogy egy hely *hogyan* működhet szociális infrastruktúraként, vagyis a találkozások, társadalmi interakciók katalizátoraként. A másik, infrastrukturális fordulat (Graham, Marvin 2022) által ösztönzött irány ezzel szemben a helyek fizikai elhelyezkedésére, az azokhoz való hozzáférésre helyezi a hangsúlyt (Fraser et al. 2022). Utóbbi esetben jellemzően kvantitatív vizsgálatokon keresztül (statisztikai elemzések, térképezés) elemzik a szociális infrastruktúrához való hozzáférés és különböző socio-demográfiai tényezők összefüggéseit.

Mindkét irány esetében fennállhat a kockázat, hogy elveszik a szókapcsolat egy-egy dimenziója: a szociális infrastruktúraként való működést elsősorban helyi, kis léptékű, lokális vizsgálatokon lehet feltárni, ebben az esetben nem ismerünk meg általános, nagyobb léptékű mintázatokat a szociális infrastruktúráról. A második, nagyobb léptékű, főként kvantitatív jellegű vizsgálatoknál a helyek elhelyezkedése és az azokhoz való hozzáférés kerül előtérbe, de nem biztos, hogy képet kapunk arról, hogy ezek a helyek a valóságban hogyan segítik elő a társadalmi interakciókat, vagyis hogy mennyire „szociális” a szociális infrastruktúra. Ezt a módszertani kihívást Tomaney és társai is érzékelik (Tomaney et al. 2024, 38.). Mindez arra utal, hogy egyes esetekben a fogalom nem csupán elősegíti, hanem éppen ellenkezőleg, gátolhatja a társadalmi kohéziót.

Ez a két ellentétes megközelítés jól kirajzolódik a szakirodalomban: a koncepciót egyes szerzők magától értetődően pozitívnak (és szociálisnak) tekintették (Klinenberg 2018; Latham, Layton 2019). Számos kedvező társadalmi jelenség azonosítható a tanulmányokban a szociális infrastruktúra kapcsán, mint társadalmi kohézió (Zahnw 2024), jóllét (Middleton, Samanani 2022), reziliencia (Page-Tan 2021), gazdasági fejlődés és innováció (Choi, Guzman, Small 2024), életettség (Neuhuber, Schneider 2025), bizalom (Fraser et al. 2024a), jobb egészségügyi állapot (Rhubart et al. 2024) vagy társadalmi mobilitás (Chetty et al. 2022). Mindezek mellett az úgynevezett nagy társadalmi kihívásokra (*Grand Societal Challenges* – Bina et al. 2017) adott egyik lehetséges válaszlehetőségként is hivatkoznak rá. Ilyenek a társadalmi sokkok (természeti katasztrófák, járványok) (Van Eck, Van Melik, Schapendonk 2020; Ali et al. 2022) vagy a polarizáció (Klinenberg 2018).

A kritikusabb megközelítések azonban kiemelik, hogy ezek a helyek az ünnepelt hatásokkal szemben „antiszociális” infrastruktúraként is működhetnek, vagyis a társadalmi egyenlőtlenségek és szegregáció térbeli kifejeződéseként, mi több, újratermelőként (Horton, Penny 2023; Middleton, Samanani 2022).

A koncepció komplexitását mutatja, hogy egy adott kategória (például sportpálya vagy kávézó) mindkét minőségben (szociális, antiszociális) funkcionálhat, sőt a két szerep kiegészítheti egymást (Billingham, Curry, Crossley 2024). Mindez tehát arra utal, hogy egy sportpálya meglepte önmagában nem feltétlenül van pozitív hatással a társadalmi kohézióra. Például egy kosárlabdapálya lehet a helyi közösség fontos találkozási pontja, egyben különböző helyzetű társadalmi

csoportok kapcsolódásának terepe, de egy luxusjachton elhelyezkedő megfelelő-je értelemszerűen nem szolgálja ugyanezeket a kapcsolódásokat.

A földrajzi tér egy adott pontján megjelenő, szociális infrastruktúráként funkcionáló helyeket számos egyéb folyamat teheti antiszociális infrastruktúrává, vagy csökkentheti azok közösségi szerepét. Például ilyen a tömegturizmus, amely egyes helyek egyediségének elvesztéséhez vezethet. Európai kontextusban hasonló folyamatok kárvallottjai lehetnek a budapesti romkocsmák, amszterdami coffeshop-ok vagy az angol pubok. Ezen kívül a kommercializáció és az ezzel karöltve zajló dzsentifikációs folyamatok a városi térben bekövetkező homogenizációhoz, egyúttal a szociális infrastruktúra átalakulásához, erodálásához vezethetnek.

Ha részletesebben elemezzük a társadalmi interakciókat, amelyek szerencsés esetben egy valódi szociális infrastruktúránál megvalósulhatnak, akkor abba a kihívásba ütközhetünk, hogy maga a társadalmi interakció is meglehetősen tágan értelmezhető kifejezés (Enneking, Custers, Engbersen 2025). Az interakciók fajtáit angol geográfus szerzők tipizálták táblázatos formában (Layton, Latham 2022), összesen hatféle típust elkülönítve: (1) ismeretlenekkel való találkozás; (2) ismerősökkel való kapcsolattartás (például barátok); (3) rokoni kapcsolatok ápolása, gondoskodás; (4) kinezetikus gyakorlatok (fizikai tevékenység: edzés, séta); (5) kollektív élmények (tömegrendezvények); (6) civil részvétel (aktivizmus, önkéntesség).

A felosztás jól illusztrálja, hogy nemcsak a fizikai aspektus, vagyis a fogalom alá sorolt helyek, hanem az ott megvalósuló interakciók is különbözőek, tovább erősítve a fogalom tág, ugyanakkor széttartó jellegét. Gazdag szakirodalom foglalkozik az egyes kapcsolódási típusokkal, például a szorosabb családi, baráti kapcsolatok fenntartása mellett a hálózat kutatásból is ismert lazább és rövidebb „gyenge kapcsolatok” (Granovetter 1973) fenntartásával, amelyet a szociális infrastruktúra egyes típusai ugyancsak elősegítenek (Fraser et al. 2024b).

Összefoglalva, a két szó (szociális és infrastruktúra) szoros, kölcsönösen függő viszonyban áll egymással: a klasszikus értelemben vett szociális infrastruktúra fogalma nem létezhet a jelző (szociális) és a főnév (infrastruktúra) együttes megléte nélkül. Az azonban, hogy egy fizikai hely ténylegesen szociális infrastruktúrává válik-e, illetve, hogy egy társadalom hogyan termel ilyen helyeket, már egy komplexebb, vitatott és kizárólag adott kontextusban értelmezhető kérdés. A társadalmi hatás a várakozásokkal szemben akár ellentétes, az egyenlőtlenségeket újratermelő folyamat is lehet. Ebből fakadóan a *második kutatási kérdés a következő: Hogyan vizsgálható a szociális infrastruktúra koncepciója úgy, hogy az adott hely fizikai jellemzőin túl társadalmi konstrukcióként is értelmezzük és figyelembe vegyük tényleges működését?*

A szakirodalmi előzményeket bemutató fejezetekben kiemelt kihívásokra és a megfogalmazott két kutatási kérdésre reflektálva a tanulmányban kortárs irodalmi szövegrészleteket használok fel, így a módszertan fejezet előtt röviden ki-
térek az irodalmi alkotások és a tér szerepére.

Irodalomföldrajz: a térbeliség szerepe az irodalmi alkotásokban

Az ember történeteken keresztül értelmezi és egyben konstruálja a világot, ezáltal az irodalom és földrajz célja is hasonló, hiszen habár eltérő nézőponttal közelítenek, közös céljuk a világ mélyebb megismerése. A területiséget és a szép-irodalmat együttesen vizsgáló irodalomföldrajz elsősorban angolszász hagyományokkal rendelkezik.

A különböző művészeti alkotásokban, így az irodalomban is megjelenő tér vizsgálata a 1960-as évektől, a térbeli fordulat (Withers 2009) néven ismert szemléletváltást követően kapott nagyobb figyelmet. Ettől az időszaktól kezdve tanúi lehetünk egy újfajta térfelfogás kibontakozásának, ahol a passzív, egyfajta konténerjelleggel felruházott teret felváltja a tér társadalmi, konstruált természetének hangsúlyozása.

A művészeti ágak közül az irodalom azért is fontos a területiség szempontjából, mert a három alapelem (időszak, szereplők, helyszín) egyike maga is térbeli, legyen az fikatív vagy a valóságban is létező tér (Hones 2011). Így, ahogy Rao írja, az irodalomról nem lehet gondolkodni területi kontextus nélkül. A tér Micimackó százholdas pagonyjától kezdve a Pál utcai fiúk grundjáig fontos része az alkotásnak, sőt a történetmesélés maga is a világ térképezésének egyfajta módja (Rao 2017).

Ennek köszönhetően az irodalomföldrajz sokféleképpen közelíthet az alkotásokhoz, legyen az a fikatív helyek térképezése, a leírásokban megjelenő korabeli helyszínek földrajzi folyamatainak elemzése vagy a tér reprezentációjának vizsgálata (Anderson 2015).

Jelen fejezet nem kívánja bemutatni a különböző irányokat, mivel a tanulmány fókusz a valóságos terek szociális infrastruktúráként való működésének vizsgálata, így a továbbiakban arra koncentrálok, hogy miért lehet jelentősége ennek az interdiszciplináris területnek a szociális infrastruktúra fogalmának mélyebb megértésében.

A művekben a tér nem pusztán egy „passzív keret”, hanem egyben konstrukcióként is megjelenik, amely egyszerre tükrözi az individuum (író) és az adott társadalom tapasztalatait, élményeit és tudását. A szövegek túlmutatnak a tér fizikai jellemzőinek bemutatásán, hiszen annak kontextusát (kulturális, gazdasági háttér) is feltárják, valamint azt, hogy a szereplők hogyan érzékelik, milyen viszonyban vannak a térrel, ezáltal a szövegekből a tér társadalmi jelentésrétegeit is megismerhetjük.

A szociális infrastruktúra szempontjából ez azért különösen lényeges, mivel a művek elemzése lehetőséget teremt arra, hogy egyszerre reflektáljon a fogalom előző fejezetekben azonosított ellentmondásaira:

(1) Egyetemesség – hiperlokalitás: figyelembe vegye az adott szociális infrastruktúra (például kávézó) történelmi, társadalmi-gazdasági, földrajzi kontextusát;

(2) Társadalmi – infrastrukturális: feltárja a hely működését, vagyis megmutatja, hogy a szociális infrastruktúra valódi vagy esetleg antiszociális.

Összefoglalva, az irodalomföldrajzi megközelítés által a koncepció valamennyi rétegét tetten lehet érni: a fizikai helyet és környezetét, ugyanakkor annak társadalmi, konstruált természetét is, hiszen ahogyan azt jelentős szerzők is kiemelik, a tér nem csak észlelt, de egyben elgondolt és megélt egység, amit a társadalom folyamatosan újratermel (Lefebvre 1991; Soja 1980).

Módszertan

Jelen tanulmányban 12 kortárs szépirodalmi alkotáson (regényen) keresztül vizsgálom a szociális infrastruktúra irodalmi megjelenítését. A műveket a legnagyobb nemzetközi (Goodreads) és hazai (Moly.hu) könyves közösségi felületek használatával választottam ki (Melléklet).

A mintába kerüléshez előzetesen három együttes feltételnek kellett teljesülnie: (1) kortárs irodalmi alkotás (a szerzője a tanulmány írásakor életben van és alkot, valamint a 20-21. században játszódik a történet); (2) szerepel benne valós földrajzi hely (megjelenhet fiktív vagy meg nem nevezett helyszín is, ennek ellenére legalább egy valós helyszínt tartalmaznia kell); (3) magyar nyelven (is) kiadott alkotás.

A kiválasztásban az előzetesen meghatározott három feltétel mellett további szempontok is érvényesültek. Ilyen célként jelöltem meg a földrajzi sokszínűséget, mind a helyszínek, mind a szerzők országának tekintetében, így legfeljebb két meg egyező országból származó szerző kerülhetett bele a mintába. Ennek eredményeképpen, Ausztráliát leszámítva, az összes lakott kontinensről olvasható leírás (európai, észak- és dél-amerikai, ázsiai, valamint afrikai helyszínek), és ezek különböző területi léptéket foglalnak magukban (városnegyedek, települések, régiók).

A mintába került művekben néhány esetben fiktív helyszínek is megjelentek, amelyek azonban ténylegesen létező helyszíneket ábrázolnak, mint amilyen Krusovszky Dénes regényében (#2) Hajdúvágás (Hajdúnánás alteregójaként), illetve Douglas Stuart művében (#11) a leszakadó Pithead munkásnegyed, ami a Glasgowban lévő Cardowant jelölheti. Ugyanakkor az említett alkotásokban is szerepelnek valós helyszínek, így a mintába kerülés feltételeinek eleget tettek. Az első feltétellel összhangban, mind a hazai kiadású, mind a külföldi művek esetében az eredeti megjelenési dátumok a 2020-as évek elejére esnek.

A szövegek más értelemben is változatosak, hiszen számos társadalomföldrajzi jelenség is azonosítható a történetekben. A teljesség igénye nélkül ezek: a migráció (#2, #9), kisebbségi lét (#5), őslakosok elnyomása (#3), társadalmi és etnikai feszültségek (#7), gazdaságilag leszakadó térségek (vidék, munkásnegyed) problémái (#9, #11), rendszerváltást követő társadalmi átmenet (#10), gyarmati örökség (#12) vagy előregedő társadalom (#8).

Az alkotások többségének műfaja realista regény. Ezen belül találhatóak dedikáltan autofikciós, vagyis önéletrajzi ihletésű alkotások (#2, #5, #6, #11) és olyan regények is, amelyeket igaz történetek inspiráltak (#3, #4).

Habár a kiválasztás nem korlátozódott a magasirodalomra, ennek ellenére a könyvek közt több, rangos díjjal kitüntetett könyvet is találunk, mint amilyen a nemzetközi Booker- (#9, #11) vagy a francia Gouncourt- (#12) díj.

A végső, mintába került művek számát 10-12 könyvben maximalizáltam, amelynek oka a kvalitatív feldolgozás volt, ami a regények kétszeri elolvasását, a szövegrészek kiemelését majd táblázatba foglalását jelentette. A szövegek feldolgozáshoz nem használtam szövegelemző szoftvert vagy egyéb, akár mesterséges intelligencia alapú alkalmazást, mivel számomra nem az említések gyakorisága és a helyszínek nevei (mint könyvtár, kávézó) voltak elsődlegesek, hanem a szociális infrastruktúráként működő helyek kontextusban való értelmezése. Jelen kutatásban szándékoltan törekedtem arra, hogy viszonylag kis mintán, kvalitatív nézőpontból közelítsek a fogalom felé.

Ennek köszönhetően a részesletek kiválasztása során nem kizárólag egy hely megnevezése (például kávézó) vagy egy társadalmi interakció leírása (például beszélgetés) tette indokolttá a szövegrészlet adatbázisban való rögzítését, hanem kizárólag a két elem együttes jelenléte, vagyis a hely megnevezése és a hozzá kapcsolódó leírás, amely esetében az társadalmi kapcsolódás színtereként jelent meg. A társadalmi interakciókat Layton és Latham (2022) a szociális infrastruktúra hat regisztere elnevezésű táblázata alapján rögzítettem.

A könyvekből összesen 88 szövegrészletet rögzítettem egy Excel táblázatban, amelyek kutatási célra való felhasználását, vagyis az eredmények fejezetben való megjelenítését egy magyarországi törvény teszi lehetővé.

A szerzői jogról szóló törvény értelmében „[a] mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti” (1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, 34–41. §). A törvény értelmezése mellett a Magvető Kiadó egyik munkatársával is konzultáltam a szövegrészesletek elemzése előtt, aki szintén megerősítette a törvényben foglaltakat.

A szövegrészesleteket meghatározott attribútumok alapján rögzítettem (könyv és szövegrészlet sorszama, azonosított szociális infrastruktúra, társadalmi kontextust, oldalszám, idézett részlet, felvétel dátuma). A kiválasztott művek mindegyikében azonosítható volt a szociális infrastruktúra működése, de számuk könyvenként eltért: minimum egy (#1), maximum 19-19 részlet (#10, #11) került bele táblázatba.

A következő fejezetben három nagyobb egységre tagolva mutatom be az egyetemesség – hiperlokalitás (1.), valamint a társadalmi – infrastrukturális (2-3.) ellentétpárokból fakadó sajátosságokat. A feltárt mintázatok történeteken, földrajzi helyszíneken átvélően megjelennek a regényekben.

Eredmények és diszkusszió

Dinamizmus: a szociális infrastruktúrára ható komplex tényezők

A fogalom ugyan egy adott lokalitásban értelmezhető, de erősen hatnak rá nagyobb léptékű társadalmi-gazdasági folyamatok, amelyek sok esetben különböző irányú átalakulásához: leépüléséhez, létrejöttéhez vagy átformálásához járulhatnak hozzá.

Ilyen a 20. században bekövetkező, a globalizáció és technológiai fejlődés által indukált gazdasági szerkezetváltás, amikor egyes vidékek leszakadásával a helyi közösségek és szociális infrastruktúra erodálódása ment végbe. Ennek lehetünk tanúi az 1980-as évek skót iparvidékén, egy bezárt bányát övező telepén. Itt játszódik a *Shuggie Bain* című regény, amelyben a főszereplő és édesanyja (Shuggie és Agnes) életén keresztül ismerjük meg a lecsúszó rétegek mindennapjait. Az ipari tevékenység hanyatlása (dezindusztrializáció) a szociális infrastruktúra leépülését vonja magával, jelen esetben a közlekedési infrastruktúra felszámolását, ami fizikailag is elszigeteli a helyieket a város többi részétől, egyben más közösségeitől. A telep gyér infrastrukturális ellátottsága és az ebből fakadó izoláltság az alábbi két szövegrészleten keresztül érhető tetten, ahol mind a fizikai vonalas, mind a szociális infrastruktúra hiányzik.

„A Glasgow-ból Edinburch-ba tartó vonat játéknak látszott a távolban, ahogy átvágott az ugaron, amely a bányászokat elválasztotta a világtól. A senki földje láthatatlan határt húzott, és végtelennek tűnt. A tanács évekké elelőtt bezárta az egyetlen helyi állomást, hogy hatalmas megtakarításokhoz jusson az állomásfőnök bérének kiiktatásával. Egyetlen buszt állítottak be helyette, amely egy nap háromszor jött, és egy óra volt, mire az ember eljutott vele valahová.” (Douglas Stuart: *Shuggie Bain*, 159.)

„A benzinkút kis bolt is volt egyben, az egyetlen hely mérföldes körzetben, amely cigarettát, jégkrémet és chipset árult. Ez volt a semmi középpontja. Kihúzott egy fiókot, és kivette a benne csörgő piszkos érméket, beledobta a visszajárót, és kitolta a csomag cigarettákat meg a pint tejet a törhetetlen üveg elválasztófal nyílásán. Valamiféle társasági élet volt ez, és ő örült neki...” (Douglas Stuart: *Shuggie Bain*, 254-255.)

A szociális infrastruktúra működése tehát nemcsak a lokális közösségek aktivitásán múlik, hanem egyben globálisan érzékelhető folyamatok is befolyásolják. Ezek a nagyobb léptékű hatások azonban nemcsak a közösségi helyek hiányához, hanem azok átalakulásához is hozzájárulhatnak.

A nagyobb metropoliszokban gyakori dzsentrifikációs folyamatok az elit fizikai koncentrációjával, valamint a piaci folyamatokkal karöltve egyszerre tüntetik el a „régit” és hozzák létre az „új” helyeket. A mikrokörnyezet változásait mutatja be egy szerző New Yorkon keresztül, ahol, habár nem szűnik meg a „régit” hely, ennek ellenére jelentős átalakulás zajlik, amely együtt jár új társadalmi csoportok megjelenésével, ezáltal az adott szociális infrastruktúra átalakulásával.

„Valamikor ez egy lebujszó volt, hemzsegett a kocsmatöltelekektől, olcsó italokat mértek, és csak előre csomagolt falatokat lehetett kapni. Volt egy billiárdasztal és egy kiérdemesült wurlitzer, és persze lehetett bent dohányozni, amit mindenki meg is tett, ideértve minket is. Most, hogy a környékkel együtt ez is dzsentrifikálódott, van egy túlméretezett itallap túlárzott borokkal, egy állottnak tűnő tapasbüfé, ahol régén a billiárdasztal állt, meg egy hangos dzsesszválogatás. A bár két végén egy-egy tévéképernyő, mindkettő néma, és eltérő állomásokra van hangolva, az egyik a hírekre, a másik a sportra. Ez az egyetlen cég, ami ennyi időn át is életben maradt a sarkon, bár minden jellegétől meg van fosztva.” (Sigrid Nunez: *Egy életen át*, 108.)

A helyi szociális infrastruktúrát átalakító dzsentrifikációs folyamatok hangsúlyosan városi jelenségek, ugyanakkor vidéki terekben is azonosíthatók, különösen Nyugat-Európában (Nelson, Oberg, Nelson 2010). Ezekben a terekben visszaszorul a régi, falusi közösségek által működtetett szociális infrastruktúra, míg a beköltöző csoportok eltérő térhasználata új helyeket hoz létre. A két típus között párhuzamos egymás mellett élés jellemző, az érkező elit helyei gyakran nem szervesülnek a helyi társadalomba. A vidéki térségekben a dzsentrifikáció mellett egy másik folyamat is érvényesül, ez pedig a helyi társadalom előregedése, az erőteljes népességfogyás, ami ugyancsak hat a helyben elérhető szociális infrastruktúrára.

Ezt írja le Bernardine Evaristo regényének egyik fejezete, amely egy Yorkshire megyében élő idős hölgy monológján keresztül tárja fel a vidéki dzsentrifikáció esetében tetten érhető változásokat.

„nem mintha a falu még rendes település lenne, szellemvároska lett egyetlen sarki kisbottal meg kocsmával, még a lakásszövetkezet is megszűnt néhány évvel ezelőtt (furcsa visszagondolni a nagy tiltakozásokra a faluban abból az időből, amikor megalakult)
mára ’művészeti galéria’ lett belőle, ami nevetséges módon összesen két hétre nyit ki nyaranta, Hattie azt gyanítja, adócsalás van a háttérben
ne felejtsük ki a helyi postafiókot sem, aminek az új neve lehetne ’múzeumi tárgy abból az időből, amikor az emberek még hittek a

kézzel írt levelekben, melyeket postán adtak fel'
 ja, és nyaranta van termelői piac is - mintha lenne egyáltalán más-
 fajta piac
 a többi boltot nyaralóvá építette át a sok gazdag dél-angliai Yorkból
 és Leedsből, ügyvédek, orvosok és értelmiségi figurák, akik 'ki akar-
 nak szakadni' minden nyáron pár hétre" (Bernardine Evaristo: A
 lány, a nő, a többiek, 329.)

Az olyan nagyobb léptékű folyamatok azonban, mint a globalizáció, fino-
 mabb jelekben is megmutatkoznak a helyek pusztai fizikai eltűnésén vagy megje-
 lenésén túl. A látogatók összetétele, a nyelvhasználat, feliratok mellett egyúttal a
 megélt térélmény is átalakul. Ezt illusztrálja az alábbi, kissé rendhagyó szociális
 infrastruktúra, az Olasz-Alpokban található menedékház esete.

„Délben a menedékházban jöttek-mentek az indulók és érkezők. Faus-
 to felismerte a termet, a korabeli fényképeket a falon, a konyha, az iz-
 zadság és az öreg fa szagát. Még valami megváltozott a gyerekkorához
 képest. Egykor itt csak középkorú férfiak voltak, olaszul, franciául
 vagy németül beszéltek, és minden felirat ki volt írva a Monte Rosa
 három nyelvén. Most tele volt fiatalokkal, olyanokkal, akiket a világ
 nagyvárosaiban lát az ember, és a feliratok is rövidre fogták az angol-
 lal.” (Paolo Cognetti: A magányos farkas boldogsága, 114.)

A gazdasági folyamatok mellett a politikai átrendeződés is erőteljesen befo-
 lyásolja a találkozások tereinek területi eloszlását, hozzáférhetőségét és mű-
 ködését. Jó példa erre a 20. században kiépült államszocialista rendszer, ami
 együtt járt a polgári és egyes vallási szociális infrastruktúrák felszámolásával. Ez-
 zel párhuzamosan a hatalom igyekezett az általa eszményi társadalom- és ember-
 kép szolgáltatába állított új tereket létrehozni és ellenőrizni. Ezt az egykori szo-
 cialista berendezkedésű országok helyszínein (Magyarország, Románia, Georgia)
 is tetten lehet érni, ahol tanúi lehetünk a rendszer kiépülésével eltűnő „régii” és a
 felülről megteremtett „új” szociális infrastruktúra megjelenésének, amellet,
 hogy idővel elérhetőek az alulról szerveződő ellenállás terei, amelyek térben és
 társadalmilag is távol esnek a hatalom által kontrollált találkozási helyektől. A
 sokszor egymással párhuzamosan zajló folyamatokat mutatja be az alábbi két
 szövegrészlet.

„Szavak voltak, helynevek, amelyekről senki nem tudott semmit, vagy
 ha mégis, azokkal az emberekkel nem találkoztam, és a legtöbb hely-
 nek neve sem volt, én neveztem el magamnak. A társadalmi réteg,
 amelyiknek múltja és emlékezete volt vagy lehetett volna, eltűnt, fel-
 szívódott, vagy egészen háttérbe szorult, a szüleim és az ismerőseim

nem tartoztak ebbe. És nem volt Kisjenőben tánccsoport, színhátszó kör, énekkar, olvasóköri, az emberek nem jártak templomba, nem voltak bálók, rendezvények, román rendezvények sem voltak, mindenféle közösségi élet hiányzott, az emberek dolgoztak, ettek, és nézték a tévét. Még csak azt sem lehetett gyakran hallani, hogy bezzeg régen, mert sokáig úgy tűnt, régen sem volt semmi, az önszerveződés nyomai kitapinthatatlanok. Persze ma már tudom, hogy volt főhercegi kastély és uradalom, vadásztársaság, iparosegylet, nyomda, újság, bíróság és olvasóköri, legényegylet, dalárda, Chevra Kadisa...” (Vida Gábor: Egy dadogás története, 154.)

„Számunkra a Szovjetunió az örökös nyári táborozást és az úttörőnyakendőt jelentette. A teaültetvényeket, méhészeteket és a kolhozokat. ...S ott voltak a buszmozik. Buszok, melyek az egyes városrészekben közlekedtek, és úgy csöngettek, mint a jegeskocsik. ...Aztán voltak a felforgató irodalmi összejövetelek a hátsó udvarokban, tetőtérben, pincékben. Ahhoz, hogy ezekbe a körökbe bekerüljön az ember, elég ellenzékinak kellett lennie.”(Nino Haratisvili: A nyolcadik élet – Brilkának, 647-651.)

Vida Gábor írása kapcsán fontos kiemelni egy másik nagy léptékű hatást, a technológiai fejlődést, ami horizontálisan átalakítja a szociális infrastruktúrát és annak használatát. A 20. században a rádió, majd televízió által létrejövő tömegmédiája új időtöltést tett lehetővé, ami a háztartás falain belülre költözött és fizikai találkozások nélkül kötötte össze a társadalmat. A folyamat a világ valamennyi országában, habár eltérő időszakban ment végbe. Putnam (2000) nagyívű munkájában ezt a technológiai átalakulást is kiemeli mint lehetséges tényezőt, ami hozzájárult a közösségi helyek, vagyis a szociális infrastruktúra használatának visszaszorulásához és a társadalmi kohézió csökkenéséhez.

A politikai átrendeződés (rendszerváltozás) ellenére a korábbi rendszerek öröksége nyomot hagy az épített környezeten, egyben szociális infrastruktúrán. A magyarországi, erőltetett iparosítás és urbanizáció következtében felépült nagypaneles lakótelepek máig a nagyobb városok látképének részei. Annak ellenére, hogy a rendszerváltás után helyi társadalmuk átalakult (Egedy 2001; Szirmai 2019), 1990-es évek után is hazai lakásállomány derékhatát képezik. Ezen helyek sajátosságait Krusovszky Dénes regényében maga a főszereplő tolmácsolja a 2010-es évek elején játszódó időskon, amikor egy debreceni lakótelepre látogat. Itt szembeütköző a társadalmi elszigetelődés és a szociális infrastruktúra hiánya, amely nemcsak az épített környezet, hanem a rendszerváltás után fel erősödő individualizációt is tükrözi.

„A széles úttest mindkét oldalán tízemeletes tömbházak sorakoztak, amíg csak a szem ellátott, ami mondjuk épp a betonmonstrumok miatt nem volt túl messze, s ettől egyszerre érződött valahogy monumentálisnak és kisszerűnek ez a látkép. A házak közötti tereket zsúfolt parkolók és az autóforgalomhoz képest meglepően szűk aszfaltutak töltötték ki. Azokon a részeken, amelyeket nem betonoztak le, satnya kis ligetecskek és napégette, kopár parkok húzódtak, összetört padokkal és kiborogatót szemetes-kukákkal. A járdák repedéseiből izmos csokrokban nőtt a gaz, s az egész tájból valami félreérthetetlen kudarcézés sugárzott. Nem azért, mintha képtelenség lett volna itt élni, egyáltalán nem, érezni lehetett, hogy van élet a falak mögött, a parkoló autók alapján meg talán még pénz is. Ám ez az élet elszigetelten zajlott, a közös terektől távol, s a kudarc elsősorban erről szólt, a távolságok határozott fenntartásáról, az ismeretlenség finom megőrzéséről.” (Krusovszky Dénes: *Akik már nem leszünk sosem*, 57.)

A szociális infrastruktúra működése antiszociális infrastruktúraként

A szociális infrastruktúra társadalmi kohézióban betöltött szerepe vitathatatlan, de megvalósulási formái sok esetben megkérdőjelezhetők. Ezt a komplexitást, a váltakozó szociális-antiszociális működésmódot több szerző is kiemeli (Horton, Penny 2023; Billingham, Curry, Crossley 2024). Mindez azt is jelenti, hogy hiába van jelen a szociális infrastruktúra, ez mégsem garantálja azt, hogy közösséget épít vagy interakciókat hoz létre különböző társadalmi csoportok között, mint ahogyan ezt a fogalom kapcsán egyes kutatók, mint Klinenberg (2018), kiemelik.

Az alábbi szövegrészletek rávilágítanak arra, hogy ezen helyek sokféle módon lehetnek a kizárás terei, amely ugyan fizikai elszigetelésben is megmutatkozik, ám ennél jóval finomabb jelek is utalhatnak rá. Míg az első részletben a golfklub és a ráépült szociális infrastruktúra (étterem, szálloda) nehezen elérhető a marginalizált csoportok számára, addig a második szöveg bemutatja, hogy a fizikai elérhetőségén túl a megélt térélmény is fontos szerepet játszik, ami egyes társadalmi csoportoknál eltérhet. Az „otthonosság” érzése nélkül azonban aligha tud jól működni egy szociális infrastruktúra (Heath, Freestone 2023).

„Agnes már látta a golfozók szállodáját, de még sosem járt benne. Arrébb állt a gyorsforgalmi úttól, és mivel csak kocsival lehetett megközelíteni, ez azt sugallta, a magafajtat nem látják szívesen. A buszról látta a Jaguarokat, a távoli flancos birtokok flancos kocsijait.(...)

Igaz, hogy a Glasgow-t körülvevő zöld gyűrűben rejtőztek az új nyomornegyedek, az elfeledett, távoli lakótelepek. Agnes kegyetlen dolognak látta, hogy ezekben a zöld kerületekben ugyanakkor ott vannak a legflancosabb szállodák és magánklubok is, amiket életében látott. A két különböző világ nem szeretett egymásra nézni.” (Douglas Stuart: *Shuggie Bain*, 322.)

„Egyszer, még jóval Agnes előtt Wullie elvitte őt három különböző busszal a Kelvingrove Hallba. Sosem volt még ilyen nagyszerű épületben, és félenken követte Wullie-t a lenyűgöző csarnokokban. Úgy érezte, cipője túl hangos, túl csikorgós, és ünneplő ruhájának széle túlságosan kilóg a kabát alól. Wullie nem bánta. Vastag karjával szétválasztotta előtte a tömeget. Úgy viselkedett, mintha ugyanúgy joga volna ott lenni, mint bármely Byres Road-i orvosnak. Csak később vallotta be, hogy azért ismeri ezt a lenyűgöző épületet, mert dolgozott rajta tetőjavítóként.” (Douglas Stuart: Shuggie Bain, 206.)

A szociális infrastruktúra vizsgálatát nehezíti, hogy egyazon kategórián belül, mint például „iskola”, számos különbözően működő intézmény található, amelyek egyes esetekben nem csak az interakciók, de a kizárás tereiként is működhetnek. Habár a szövegrészletekben az iskolához számos interakció, találkozás kötődik (barátságok kialakulása, eltérő társadalmi háttérű gyerekek interakciója), ugyanakkor az alábbi részletek egy másik esetben, a társadalmi polarizáció terepeként tárják az olvasó elé.

Két szélsőségesen különböző közeget mutat be a 2000-es évek Angliájából Bernardine Evaristo. Az eltérő kilátásokat és életutakat magukba foglaló világok érintkezésére aligha nyílhat lehetőség.

„mire leereszkedett rájuk az új évezred, egy orrszarvú kibelezéséhez is elég nagy késeket fedeztek föl az iskolatáskákban a gyerekek pisztolyokat rejtettek a zoknijukba
a bandák toborzó irodái riválisaikkal együtt az iskola kapuja előtt lebzseltek az iskolai büfét az iskola területén nyüzsgő drogpiac váltotta fel egyre több volt a lányokat érintő szexuális erőszak, és egyre több lányból lett úgy anya, hogy még maga is gyermek volt
az iskola fémdetektort és biztonsági őröket helyezett el a bejáratnál, az összes ajtó kóddal volt védve, a folyósón kamerák jelentek meg” (Bernardine Evaristo: A lány, a nő, a többiek, 225.)

„azokkal a kollégákkal ellentétben, akik fizetős, magas presztízsű intézményekbe szöktek, aztán dicsekedve jöttek vissza, hogy kiváló ellenőrzési eredményeikről, és a magániskolák rangsorában betöltött szédítően magas pozíciójukról meséljenek s olyan iskolákról, ahol evező- és lovasklubok voltak, valamint lacrosse-, rögbi- és squashcsapatok olimpiai méretű úszómedencékkel, olimpiákon edzett testnevelőtanárokkal és tökéletesen felszerelt színháztermekkel
ahol az osztályok a Himalájához, a Pireneusokba, Chilébe és a Maldív-szigetekre mentek osztálykirándulásra, hogy "tanulmányozzák a tengeri élővilágot" (Bernardine Evaristo: A lány, a nő, a többiek, 228.)

A valódi, szociális infrastruktúraként működő helyek hiánya különösen olyan településeken érhető tetten, amelyek valamilyen etnikai, vallási vagy egyéb konfliktus okán eleve széttagoltak. Ebben az esetben szembeűnő a kapcsolódások lehetőségének hiánya. Ha mégis léteznek olyan helyek, ahol ez megtörténhet, azok gyakorta feszültségek forrásai.

Ilyen a ciszjordániai, Jeruzsálem közeli palesztin település, Anata, ahol ezt a fajta fragmentáltságot a fizikai falak jelenléte is tovább erősíti. A falak megnehezítik a szabad helyváltoztatást, munkába járást vagy éppen a „másik fél” szociális infrastruktúrájához való hozzáférést, ezzel is újratermelve a konfliktust. Az Apeirogon című, mozaikokból felépülő regényben nemcsak a település valós, hanem a leírt esemény és az ott megjelenített szociális infrastruktúra is. A ténylegesen megtörtént eseményen alapuló regény egy-egy izraeli és palesztin, lányukat gyászoló apa barátságát járja körül, amelynek jeleként egymással összefogva a palesztin kislány, Ábír egykori iskolája mellé építenek játszóteret.

Az írásban jól érzékelhető a hely szimbolikus jelentősége, amely létrehozásának folyamatában is megmutatkozik. A következő részletekben megfigyelhetők a közös munka nehézségei, amelyek részben abból fakadnak, hogy az izraeliek civil jelenléte (és térhasználata) nem megszokott, sőt gyanút keltő a többségében palesztinok által lakott településen. Ezekben a terekben a Layton és Latham (2022) által leírt „egymás melletti létezés” sem igazán valósulhat meg, így a térbeli és társadalmi megosztottság oda-vissza hatva erősíti egymást.

„Végül is egy izraeli katona lőtte le a lányomat, de száz volt izraeli katona jött Anátába, hogy játszóteret építsen neki. Értsék meg, mekkora veszélynek tették ki magukat azzal, hogy odajöttek. Gondoskodnom kellett a biztonságukról. Építettek egy nevét viselő játszóteret az iskolánál, ahol megölték. Felásták a földet. Kitették az emléktáblát. Csúszdákat raktak le a homokozóhoz. Pár hétvégébe telt megépíteni.” (Colum Mcann: Apeirogon, 276-277.)

„Legtöbbjük még sosem járt Anátában, és ha mégis, akkor csak katonaként. Elhajtottak a temető mögött az iskolához, kiszálltak a kocsijukból, Basszám megszámolta őket: harminchárom férfi és nő. Ideges suttozás futott végig köztük. Hagyománytisztelően öltöztek: hosszú ujjú ing, farmer, kalap. Nem voltak fedetlen karok, fedetlen lábak. És persze kipák sem. Kis csoportokba gyűltek. Kerülték a hébert, angolul beszéltek. Egy sóhajtásnyira voltak a faltól. ...Felkapták a fejüket a müezzin hangjára. Még több autó érkezett...A következő hétvégén visszatértek. ...Felállítottak egy kosárlabdapalánkot. Szegecsekkel rögzítették a kis piros csúszdát. Kipróbálták a rácsos körforgót. Kialakítottak egy egy négyzetméteres kis kertet, hogy fát ültethessenek az iskola mögé. Festékes bödönöket adogattak egymásnak. Helyére csavarozták az emléktáblát. Ábír kertje.”(Colum Mcann: Apeirogon, 345.)

„Ez volt az egyetlen játszótér Anátá városában.” (Colum Mcann: Apeirogon, 345.)

A (valódi) szociális infrastruktúráként működő helyek differenciáltsága

Az első táblázatban megjelenített helyek (könyvtár, kávézó stb.) és kategóriák (publikus terek, kereskedelmi egységek) eltérő kapcsolódásokra adnak lehetőséget a résztvevők száma és az interakciók hossza szerint.

Egy publikus tér (park, piac) sokféle interakció helyszíne lehet, hiszen itt különféle találkozások (ismeretlenek, barátok, családtagok), tömegrendezvények, sportolás, valamint civil szerveződés is megvalósulhat. Ezzel szemben más szerep jut például egy könyvtárnak. Habár ott is tarthatnak nagyobb tömeget vonzó könyvfesztivált, vagy civil szervezetek eseményeinek helyszínéül is szolgálhat, mégis, a fizikai környezet, nyitvatartás és meghatározott funkció (például könyvolvasás) miatt behatároltabb a Layton és Latham (2022) által leírt interakció típusok köre.

A publikus térnek tehát van egyfajta „kaméleon” jellege, amely visszavezethető olyan tényezőkre, mint a könnyű elérhetőség vagy a belépési feltétel (például jegyár) hiánya. A publikus tér ezen tulajdonsága megfigyelhető a szövegekben is, ahol számos különböző találkozás valósul meg.

Példaként a valamilyen szocio-demográfiai tényező (életkor, jövedelem) mentén eltérő csoportok együtt létezése figyelhető meg Krusovszky Dénes könyvében. Annak ellenére, hogy valódi interakció nem történik, megjelenik a társadalmi kohézió szempontjából fontos közös térhasználat és együtt létezés (Van Melik, Merry 2023).

„Kikönyökölttem az ablakba, és onnan néztem, hogy ki száll fel, ki le. Nem voltak sokan, de azért többen jöttek-mentek a vonat mellett, mint az eddigi állomásokon. A szerelvény végében egy nyugdíjascsoport szerencsétlenkedett a bőröndökkel; a vonat magas lépcsőfokain megpróbálták leléptetni a gurulós táskákat, de az apró kerekek fennakadtak a lépcső rácsában, s két csomag is nagy puffanással zuhant a betonra. A várakozó oldalon egy kisebb kamaszcsoport, dobozos söröket kortyolgatva, hangos röhögéssel kísérte az eseményeket, miközben egy középkorú házaspár vonult át két óvodásforma gyerekekkel a jelenet közepén.” (Krusovszky Dénes: *Akik már nem leszünk sosem*, 45.)

A vasútállomáson túl az utca is olyan publikus tér, ahol sokszínű kapcsolódások jöhetnek létre, legyen az egy kollektív élmény (tüntetés) vagy éppen ismeretlenek felszínes találkozásai. A különböző esetek egy spanyol, valamint egy francia-szenegáli író regényrészleteiben jelennek meg.

„Azon a délutánon, a zavargások idején, a barátnők San Sebastian óvárosában egy churrerriából jöttek ki éppen. A Bulvárra nyíló egyik mellékutcában megálltak. Az úttesten keresztben egy városi busz lángolt. A fekete füst elborította az egyik épület homlokzatát, eltakarta az ablakokat.” (Fernando Aramburu: *Patria*, 34.)

„Faticktól néhány kilométernyire letérek délnyugati irányba, aztán újabb letérő, és már egy vörös földúton haladok az egykori szerer királyság belsejébe. ...Gyalogszerrel vagy lovon, számárháton, szekéren, robogón, szalma- vagy vászonkalapban férfiak, nők, gyerekek járnak az úton, lehúzódnak, megállnak, nézik, ahogy elhaladok. Vannak, akik barátságosan odaintenek, de a legtöbben tudomást se vesznek rólam. A települések határában kutyák futnak versenyt a kocsival, játékosan vagy fenyegetően.” (Mohamed Mbougar Sarr: Az emberek legtitkosabb emlékezete, 429.)

A szociális infrastruktúra működése azonban nem csupán az érzékelésben és felszínes kapcsolódásokban, de a tartósabb és visszatérő interakciókban, a helyek közösségteremtő erejében kiemelkedő. Ezt egy park példáján keresztül figyelhetjük meg.

„Egyszerű volt: röviddel naplemente után, ahogy kiürült a park, kinyitott a kamaszok és a nagykorú vezetőjük kis gokartpályája. A parkőröket megvesztegették, így azok szemet hunytak a dolog felett. Hivatalosan ez egy edzőpálya volt, de nem hivatalosan vagány ifjak időtöltése, és lehetőség a gyors zsebpénzhez jutáshoz. A futamok sötétben zajlottak.”(Nino Haratisvili: A nyolcadik élet – Brilkának, 750.)

„Időközben a Mziuri parki gokartversenynek kialakult az állandó közönsége. Már régen nem csak a kamaszok és diákok akartak rajta részt venni. Felnőtt férfiak, megrögzött autóbolondok és önjelölt autóversenyzők kedvenc helyévé vált, akik versenyeztek vagy fogadásokat kötöttek a győztesre.”(Nino Haratisvili: A nyolcadik élet – Brilkának, 779.)

A közösségi élet mellett személyes, face-to-face találkozások is megvalósulhatnak a publikus térben, akár ismeretlenek, akár régi barátok között, amelyre a következő két részlet reflektál. Az első helyszíne egy párizsi pad, míg a második, a Patria című nagyregény utolsó lapjain, annak egyik csúcspontjaként fontos szerepet tölt be a történetben, amikor az ETA baszk terrorszervezet működése miatt eltávolodott családok tagjai hosszú idő után ismét találkoznak.

„Párizs egyik díszletszerű pontján találkoztunk, a törött kardot emelő Dreyfus kapitány szobránál, ott, ahol a Raspail út terecskévé öblösödik. Ugyanazon a padon ültünk, ő szendvicset eszegetett, és morzsát szórt a lábához seregglő galamboknak, én pedig, jobb ötlet híján, úgy kezdeményeztem beszélgetést, hogy így szóltam: Kisasszony! E szárnyasok etetését rendelet tiltja. Rám emelte a tekintetét. Abban a tekintetben gőgös megvetés volt, de nem bántam, mert végre az egész arcát szem-

ügyre vehettem. Kemény válaszát elengedtem a fülem mellett, és gyorsan semleges témára tereltem a szót.”(Mohamed Mbougar Sarr: *Az emberek legtökéletesebb emlékezete*, 83.)

„Bittori a tér sarkában elbúcsúzott Arantxától és Celestétől. Miren kijött a templomból...Úgy ötven méter lehetett a távolság a két asszony között, mikor feltűntek egymással szemben. (...) Sokan fel is figyeltek rá a téren...A felnőttek között gyors pusmogás futott végig. Odanézz, nézd csak! Milyen jó barátok voltak! A találkozás a zenepavilon mellett történt. Egyetlen rövid ölelés. Mielőtt elváltak, egy pillanatra egymás szemébe néztek. Mondtak valamit egymásnak? Nem. Egy szót sem szóltak.”(Fernando Aramburu: *Patria*, 677.)

A publikus terek egyben az úgynevezett társadalmi gyenge kapcsolatok (Granovetter 1973) színterei. Ilyenek az ismerősök, szomszédok közti rövidebb interakciók, amelyek, habár lazább kötéleket foglalnak magukban, mégis fontos szerepet töltenek be a társadalmi hálózatokban végbemenő információáramlásban, a helyi közösség és egyén életében. Ilyen interakciók általában olyan helyeken valósulnak meg, amelyet sokféle különböző társadalmi csoport látogat, mint amilyen a piac. Itt a vásárláson túl lehetőség van az ismerősök, távolabbi rokonok, barátok közti spontán találkozásokra.

„Késő délelőtt, ima után, amikor Basszám és a gyerekek elmentek, lement a piacra. Hosszú, mintás ruhát viselt fátjollyal. Néha feltolta a napszemüvegét a feje tetejére. Neve felhangzott az asztalok között. Nevetett és integetett....Válaszolt a kérdéseikre a gyerekeiről, az iskoláról, a cserkészcsapatról, az óvodai ételadomány-gyűjtésről, de Ábírról többnyire hallgatott. Még évekkal a halála után is a piaci árusok raktak egy kis ajándékot a bevásárlószatyrába: egy körtét, egy csipettel több fűszert, pár szem datolyát.” (Colum Mcann: *Apeirogon*, 404.)

A tartósabb, elmélyültebb emberi kapcsolatok kialakítása és fenntartása azonban elsődlegesen nem annyira a publikus terekben azonosítható a szövegekben, hanem inkább a fogyasztás tereihez (kereskedelem) kötődik, amelyek már zártabbak. Ezek elsődleges funkciója nem feltétlenül az interakció elősegítése, mint amilyen egy kávéház, hanem máshol is kialakulhatnak (például mosoda). A rendszeres, visszatérő kapcsolódások olyan helyeken figyelhetők meg, ahol viszonylag alacsony a belépési feltétel és kisebb létszámú csoportok vannak jelen. Az is látható, hogy valamilyen tényező (például családi állapot, élethelyzet) mentén hasonló háttérrel rendelkező személyek kapcsolódnak (a lenti részletekben családos nők és művészek). A szövegek rámutatnak arra is, hogy ezeknek a helyeknek az informális hálózatokban és helyi közösségek életében is fontos szerepe van.

„Sose vallotta volna be, de hiányzott neki a közös mosoda. Imádta a rituáléját; se férfiak, se gyerekek, csak olyan hely, ahol a nők megoszthatják egymással azokat a dolgaikat, amelyekről a templomban nem beszélhetnek. Kifizeti a pénzt, megkapja a mosóhelyét, és beleteszi a függönyeit meg a munkaruháit a mély, forró vízbe. Amikor a kosz kiázik az anyagból, a nők félkörbe állnak, és beledolgozzák a pletykákat a mosásba. Germistonban nem történt olyasmi, amiről a mosoda ne tudott volna.” (Douglas Stuart: Shuggie Bain, 201-202.)

„Attól fogva találkozgattunk. Eleinte mindig csak hármásban, kávézóban vagy Gombrowicz vagy Sábato lakásán.

...Szeretett kiülni a kávéházak teraszára, az akkoriban divatba jött nagy ventilátorok elé; élvezte, ahogy húsíti a vállát, a tarkóját a levegő. Iszogatott, és tangót hallgatott, és hallgatta az emberek politikáról, futballról, bokszról való beszélgetését, amely előbb-utóbb mindig civakodássá, néha tettlegességgé fajult.” (Mohamed Mbougar Sarr: Az emberek legtitkosabb emlékezete. 377.)

Az informális hálózatok terei ugyanakkor egyszerre lehetnek a helyiek, valamint a turisták és „idegenek” interakcióinak terepei. Ezt a funkciót tölti be a Föld egyik legritkábban lakott régiójában, a kanadai Nunavut tartományban található étterem és szálloda a finn író regényében. Mindez rámutat arra, hogy a szociális infrastruktúra nem korlátozódik a városokra, hanem akár a legkisebb létszámú településeken is megjelenik, annak ellenére, hogy a szakirodalom a fogalmat elsősorban városi jelenségként értelmezi és kutatja. A szövegekből az is kitűnik, hogy itt a látogatók behatárolt száma miatt a helyi közösségen kívüliek azonnali feltűnést keltenek, szemben egy nagyvárosi étteremmel vagy szállodával.

„Hó nyikorog a zsanérok között, melegség árad ki az étterem ajtaján. A pincér kíváncsian néz a pult mögül, mond valamit, talán ugyanazokat a szavakat, amelyekkel a férfi üdvözölte a parton.

...A pincér leül a szomszéd asztalhoz, és beszélgetni kezd.

– Gleccserkutatók egy csoportja járt ma itt. Megebédelték, aztán elmentek a Pennyhez. Ilyen szélben.– Ki az a Penny? – kérdezi Jon.

A pincér nevet, hosszú lófarka ide-oda himbálózik.

– A gleccserünk! Maga nem idevalósi, ugye?

– Hát, nem. Dániából jöttem.

– Pedig úgy néz ki, mint az itteniek.

(Inkeri Markkula: A soha fel nem engedő föld, 110.)

– A szálloda egy szürke tengerparton pöffeszkedik, kétszintes, ronda doboz. Átsétálok az udvaron, még mindig érzem a jeges szelet a bőrömen...

Az ajtó nyikorogva nyílik, a recepciós kíváncsian néz a pult mögül.

– Jó estét. Van szabad szobátok?

A recepciós felnevet.

– Te vagy az egyetlen vendég.

A recepciós átnyújt egy űrlapot, gyorsan kitöltöm.

...Isaackel voltál?

– Vele, ismered?

Itt mindenki ismer mindenkit.

(Inkeri Markkula: A soha fel nem engedő föld, 251.)

Összefoglalás

Tanulmányomban egy tágan értelmezett interdiszciplináris fogalmat vizsgáltam újfajta megközelítést alkalmazva, irodalmi szövegrészleteken keresztül. Az alkotások lehetőséget nyújtottak a szociális infrastruktúra fogalmának mélyebb értelmezésére, lehetőséget adva a szakirodalmi feldolgozás során azonosított és a mélyfúrásjellegű esettanulmányokban gyakran visszaköszönő ellentétpárok (egyetemesség–hiperlokalitás, társadalmi–infrastrukturális) problematikájának meghaladására.

Az alkalmazott irodalomföldrajzi megközelítésnek köszönhetően megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a fogalmat a szakirodalomban elsősorban városi jelenségként értelmezik (Enneking, Custers, Engbersen 2025), ezek a helyek nem korlátozódnak egy-egy településtípusra, hanem valamennyi emberi közösségben (szórvány, falu, kisváros), kulturális-gazdasági kontextusban (fejlődő afrikai országok, magas jövedelmű észak-amerikai, nyugat-európai jóléti államok) jelen vannak. A szövegek elemzése rámutatott továbbá, hogy a kizárólagosan területi mintázataik feltárására épülő kvantitatív vizsgálatokkal szemben, a társadalmi és az infrastrukturális oldal kölcsönös egymásra hatása elengedhetlenné teszi az integrált megközelítést ahhoz, hogy a szociális infrastruktúra valós működéséről pontosabb képet kaphassunk. Az eltérő földrajzi kontextust bemutató szövegekben visszatérően megjelentek azok a kategóriák (publikus terek, a fogyasztás terei, oktatási intézmények), amelyeket a szakirodalom jellemzően szociális infrastruktúráként azonosít (Latham, Layton 2019; Fraser et al. 2022; Joshi, Aldrich 2025). A megvalósuló interakciók változatosak, különböző szereplők között és eltérő módokon valósulnak meg, amelyek a Layton és Latham (2022) által leírt hat típushoz kapcsolódnak.

Az eredmények összhangban állnak a nemzetközi empirikus kutatások főbb megállapításaival, amelyek kiemelik a helyek társadalmi kohézióban betöltött szerepét, ugyanakkor hangsúlyozzák azok kontextusfüggő természetét (Billingham, Curry, Crossley 2024; Horton, Penny 2023).

Írásom erősségének a témaválasztás aktualitásán túl az erős szakirodalmi megalapozottság és újszerű vizsgálati megközelítés tekinthető, amely a fogalom komplexitására és differenciált megjelenési formáira hívja fel a figyelmet, így a kutatás egyszerre járul hozzá a fogalom elméleti, valamint gyakorlati oldalához.

Természetesen a bemutatott irány korlátokkal is rendelkezik. Ezek egyrészt a megközelítésből következnek, amely a fogalom általánosabb, annak komplexitására fókuszáló vizsgálata miatt nem alkalmas a szociális infrastruktúra térbeli mintázatainak empirikus elemzésére vagy egyes helyek valós társadalmi kapcsolatainak mélyfúrásjellegű bemutatására. Fontos hangsúlyozni, hogy jelen tanulmány nem pótolja vagy váltja ki az előbbi típusú vizsgálatokat. A módszer kiválasztásán túl az elvégzett vizsgálat további gyengesége, hogy a kvalitatív feloldozás következtében a bevont irodalmi művek száma korlátozott, illetve meghatározott területi kontextust fed le.

A jövőben olyan vizsgálatok lehetnek szükségesek, ahol a szövegek mennyiségi növelése és szoftveres tartalomelemző kutatás által rejtett, eddig nem feltárt összefüggések azonosíthatóak. Emellett jelen írás újabb kutatásokat inspirálhat, például a szociális infrastruktúra egyéb művészeti alkotásokban (film, zene, képzőművészet), illetve más irodalmi műfajokban (mint képregények, novellák) való megjelenítésének elemzését.

Az eredmények fontos tanulságokat szolgáltatnak az akadémiai szférán túl is, többek közt a döntéshozók számára. Ennek jelentőségét a szociális infrastruktúra bevezető fejezetben is hangsúlyozott népszerűsége és társadalmi szerepe adja. Ilyen tanulság többek között, hogy (1) a fejlesztések során nem lehet a tágabb társadalmi-gazdasági környezettől elkülönülten létrehozni egy adott szociális infrastruktúrát; (2) fizikai kialakításuk önmagában nem elégséges, ahhoz, hogy valóban inkluzívan működjenek, számos egyéb (nyelvi, használati) akadályt le kell küzdeni a társadalmi interakcióhoz; (3) egy-egy jó gyakorlat egy másik országban vagy településen nem feltétlenül működőképes, így a szociális infrastruktúra kialakításához nélkülözhetetlen a helyi adottságokra való reflektálás.

Irodalom

- Aldrich, D. P. (2023): How social infrastructure saves lives: a quantitative analysis of Japan's 3/11 disasters. *Japanese Journal of Political Science*, 1., 30-40. <https://doi.org/10.32388/3s13ki>
- Ali, S. H., Fallah, M. P., McCarthy, J. M., Keil, R., Connolly, C. (2022): Mobilizing the social infrastructure of informal settlements in infectious disease response—the case of Ebola virus disease in West Africa. *Landscape and Urban Planning*, 217., 104256. [https://doi.org/10.1016/j-landurbplan.2021.104256](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104256)
- Anderson, J. (2015): Towards an assemblage approach to literary geography. *Literary Geographies*, 2., 120-137.
- Billingham, L., Curry, F., Crossley, S. (2024): Sports Cages as Social Infrastructure: Sociality, Context, and Contest in Hackney's Cages. *Antipode*, 6., 2021-2041. <https://doi.org/10.1111/anti.13090>

- Bina, O., Mateus, S., Pereira, L., Caffa, A. (2017): The future imagined: Exploring fiction as a means of reflecting on today's Grand Societal Challenges and tomorrow's options. *Futures*, 86., 166-184. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.05.009>
- Chetty, R., Jackson, M. O., Kuchler, T., Stroebel, J., Hendren, N., Fluegge, R. B., Wernerfelt, N. (2022): Social capital I: measurement and associations with economic mobility. *Nature*, 7921., 108-121.
- Choi, J., Guzman, J., Small, M. L. (2024): *Third Places and Neighborhood Entrepreneurship: Evidence from Starbucks Cafés* (No. w32604). National Bureau of Economic Research <https://doi.org/10.3386/w32604>
- DeVerteuil, G., Kiener, J., Mizuuchi, T. (2022): The service hub as bypassed social infrastructure: evidence from inner-city Osaka. *Urban Geography*, 5., 669-687. <https://doi.org/10.1080/02723638.2020.1826751>
- Egedy T. (2001): A lakótelepek társadalmi környezetének átalakulása a rendszerváltozás után. *Földrajzi Értesítő*, 1-4., 271-283.
- Enneking, G., Custers, G., Engbersen, G. (2025): The rapid rise of social infrastructure: Mapping the concept through a systematic scoping review. *Cities*, 158., 105608. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105608>
- Fraser, T., Cherdchaiyapong, N., Tekle, W., Thomas, E., Zayas, J., Page-Tan, C., Aldrich, D. P. (2022): Trust but verify: Validating new measures for mapping social infrastructure in cities. *Urban Climate*, 46., 101287. <https://doi.org/10.1016/j.uclim.2022.101287>
- Fraser, T., Feeley, O., Ridge, A., Cervini, A., Rago, V., Gilmore, K., Berliavsky, I. (2024a): How far I'll go: Social infrastructure accessibility and proximity in urban neighborhoods. *Landscape and Urban Planning*, 241., 104922. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2023.104922>
- Fraser, T., Yabe, T., Aldrich, D. P., Moro, E. (2024b): The great equalizer? Mixed effects of social infrastructure on diverse encounters in cities. *Computers, Environment and Urban Systems*, 113., 102173. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2024.102173>
- Graham, S., Marvin, S. (2002): *Splintering urbanism: networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*. Routledge <https://doi.org/10.4324/9780203452202>
- Granovetter, M. S. (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 6., 1360-1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
- Hartt, M., DeVerteuil, G., Potts, R. (2023): Age-unfriendly by design: Built environment and social infrastructure deficits in Greater Melbourne. *Journal of the American Planning Association*, 1., 31-44.
- Heath, L., Freestone, R. (2023): Redefining local social capital: the past, present and future of bowling clubs in Sydney. *Australian Geographer*, 2., 173-192. <https://doi.org/10.1080/00049182.2022.2144257>
- Hones, S. (2022): *Literary Geography*. Routledge, London, UK <https://doi.org/10.4324/9781315778273>
- Horton, A., Penny, J. (2023): Towards a political economy of social infrastructure: Contesting "anti-social infrastructures" in London. *Antipode*, 6., 1711-1734. <https://doi.org/10.1111/anti.12955>
- Iglesias-Pascual, R., Benassi, F., Hurtado-Rodríguez, C. (2023): Social infrastructures and socio-economic vulnerability: A socio-territorial integration study in Spanish urban contexts. *Cities*, 132., 104109. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104109>
- Jing, J. (2022): Seeing streetscapes as social infrastructure: A paradigmatic case study of Hornsbergs Strand, Stockholm. *Urban Planning*, 4., 510-522. <https://doi.org/10.17645/up.v7i4.5776>
- Joshi, A., Aldrich, D. P. (2025): Corraling a chimera: a critical review of the term social infrastructure. *Sustainable and Resilient Infrastructure*, 1-11. <https://doi.org/10.32388/wq6xsb>
- Klinenberg, E. (2018): *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown, New York, US
- Latham, A., Layton, J. (2019): Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), e12444. <https://doi.org/10.1111/gec3.12444>
- Latham, A., Layton, J. (2020): Kinaesthetic cities: Studying the worlds of amateur sports and fitness in contemporary urban environments. *Progress in Human Geography*, 5., 852-876. <https://doi.org/10.1177/0309132519859442>
- Layton, J., Latham, A. (2022): Social infrastructure and public life—notes on Finsbury Park, London. *Urban Geography*, 5., 755-776. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1934631>

- Lefebvre, H. (1991): *The production of space*. Basil Blackwell <https://doi.org/10.4324/9781315816852-73>
- Middleton, J., Samanani, F. (2022): Whose city? Which sociality? *Urban Geography*, 5., 777-783. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.2007665>
- Millington, N. (2015): From urban scar to 'park in the sky': terrain vague, urban design, and the remaking of New York City's High Line Park. *Environment and Planning A*, 11., 2324-2338. <https://doi.org/10.1177/0308518x15599294>
- Nelson, P. B., Oberg, A., Nelson, L. (2010): Rural gentrification and linked migration in the United States. *Journal of Rural Studies*, 4., 343-352. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.06.003>
- Neuhuber, T., Schneider, A. E. (2025): Stratification of Livability: A Framework for Analyzing Differences in Livability Across Income, Consumption, and Social Infrastructure. *Social Indicators Research*, 3., 1051-1080. <https://doi.org/10.1007/s11205-025-03548-3>
- Oldenburg, R., Brissett, D. (1982): The third place. *Qualitative Sociology*, 4., 265-284. <https://doi.org/10.1007/bf00986754>
- Otto, D., Reckhaus, Z., Kuhlicke, C. (2025): Caring, Coping and Rebuilding—The Role of Social Infrastructure During and After the 2021 Flood Event in Germany. *Journal of Flood Risk Management*, 1., e70007. <https://doi.org/10.1111/jfr3.70007>
- Page-Tan, C. (2021): The role of social media in disaster recovery following Hurricane Harvey. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 1., 93-123. <https://doi.org/10.1515/jhsem-2018-0054>
- Prytherch, D. L. (2022): Reimagining the physical/social infrastructure of the American street: Policy and design for mobility justice and conviviality. *Urban Geography*, 5., 688-712. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1960690>
- Putnam, R. D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster
- Rao, E. (2017): Mapping the imagination: Literary geography. *Literary Geographies*, 2., 115-124.
- Rhubart, D., Henly, M., Guest, M. A., Smith, C. H., Powell, M. A. (2024): Social infrastructure and health among mid-life and older adults in rural America: An environmental scan of existing data. *Aging and Health Research*, 100186. <https://doi.org/10.1016/j.ahr.2024.100186>
- Soja, E. W. (1980): The socio-spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 2., 207-225. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1980.tb01308.x>
- Szirmai V. (2019): *Városok és városlakók: A befogadó és kirekesztő városok*. Corvina Kiadó
- Tomaney, J., Blackman, M., Natarajan, L., Panayotopoulos-Tsiros, D., Sutcliffe-Braithwaite, F., Taylor, M. (2024): Social infrastructure and 'left-behind places'. *Regional Studies*, 6., 1237-1250. <https://doi.org/10.4324/9781032710051>
- Trócsányi, A. (2011): The spatial implications of urban renewal carried out by the ECC programs in Pécs. *Hungarian Geographical Bulletin*, 3., 261-284.
- Van Eck, E., Van Melik, R., Schapendonk, J. (2020): Marketplaces as public spaces in times of the Covid-19 coronavirus outbreak: First reflections. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 3., 373-386. <https://doi.org/10.1111/tesg.12431>
- Van Melik, R., Hazeleger, M. (2024): Routinised practices of community librarians: Daily struggles of Dutch public libraries to be (come) social infrastructures. *Journal of Librarianship and Information Science*, 2., 501-513. <https://doi.org/10.1177/09610006221149203>
- Van Melik, R., Merry, M. S. (2023): Retooling the public library as social infrastructure: A Dutch illustration. *Social & Cultural Geography*, 5., 758-777. <https://doi.org/10.1080/14649365.2021.1965195>
- Withers, C. W. (2009): Place and the "spatial turn" in geography and in history. *Journal of the History of Ideas*, 4., 637-658. <https://doi.org/10.1353/jhi.0.0054>
- Yokouchi, T. (2010): *Today and tomorrow of vending machine and its services in Japan*. In 2010 7th International Conference on Service Systems and Service Management (1-5). IEEE
- Zahnw, R. (2024): Social infrastructure, social cohesion and subjective wellbeing. *Wellbeing, Space and Society*, 7., 100210. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2024.100210>

Online hivatkozások

- General US (2023): Our epidemic of loneliness and isolation. The US Surgeon General's Advisory on the Healing Effects of Social Connection and Community <https://www.hhs.gov/surgeongeneral/reports-and-publications/connection/index.html>
- Harvard (2021): <https://sites.harvard.edu/uk-regional-growth/directory/andy-haldane/>
- London Gov (2021): Connective Social Infrastructure: How London's Social Spaces and Networks Help Us Live Well Together. https://www.london.gov.uk/sites/default/files/connective_social_infrastructure_0_0.pdf
- New York Times (2018): The New York Times 2018: <https://www.nytimes.com/2018/09/14/books/review/palaces-for-the-people-eric-klinenberg.html>
- The Atlantic (2025): <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2025/02/american-loneliness-personality-politics/681091/>
- The Economist (2019): The Economist 2019: <https://www.economist.com/open-future/2019/05/31/populism-can-be-beaten-back-by-libraries-really>

Melléklet

Az elemzett művek listája
List of analysed novels

Sorszám	Szerző (név)	Szerző (állampolgárság)	Cím (eredeti nyelven)	Cím (magyar)	Magyar kiadás éve	Kiadó	Forrázó	Főbb helyszínek (ország)	Főbb helyszínek (régión, település)
#1	Sigríd Nunez	amerikai	What are you going through	Egy életen át	2024	Libri	Mesterházi Mónika	Egyesült Államok	New York, New England
#2	Krusovszky Dénes	magyar	Akik már nem leszünk sosem	Akik már nem leszünk sosem	2021	Magvető	nincs	Magyarország	Debrecen, Budapest, Bécs
#3	Inkeri Markkula	finn	Maa joka ei koskaan sula	A soha fel nem engedő föld	2025	Európa	Patat Bence	Kanada, Finnország, Dánia	Baffin-sziget, Lappföld, Koppenhága
#4	Colum Mcann	ír	Apeirogon	Apeirogon	2021	Jelenkor	Sepsi László	Izrael	Jeruzsálem, Holt-tenger, Siratófal, Ciszjordánia
#5	Vida Gábor	román-magyar	Egy dadogás története	Egy dadogás története	2019	Magvető	nincs	Románia	Kisjenő (Chişineu-Criş), Barót (Baraolt)
#6	Paolo Cognetti	olasz	La felicità del lupo	A magányos farkas boldogsága	2023	Jelenkor	Nádor Zsófia	Olaszország	Olasz Alpok (Fontana Fredda)

Sorszám	Szerző (név)	Szerző (állampolgárság)	Cím (eredeti nyelven)	Cím (magyar)	Magyar kiadás éve	Kiadó	Fordító	Főbb helyszínek (ország)	Főbb helyszínek (régio, település)
#7	Fernando Aramburu	spanyol	Patria	Pátia	2024	Bookart	Imrei Andrea	Spanyolország	Baszkföld (San Sebastian és környéke)
#8	Hiro Arikawa	japán	Tabineko Ripōto	Az utazó macska krónikája	2019	Művelt Nép	Márton Lilla	Japán	Tokio, Fudzsi, Kinkakudzsi
#9	Bernardine Evaristo	brit	Girl, Woman, Other	A lány, a nő, a többiek	2021	Európa	Kállay Eszter	Nagy-Britannia (Anglia), Barbados	London, Newcastle
#10	Nino Haratisvili	grúz (georgiai)	Nino Haratischwili: Das achte Leben (Für Brilka)	A nyolcadik élet (Brilkának)	2023	Európa	Fekete Ágnes	Grúzia, Oroszország	Tbiliszi, Szentpétervár
#11	Douglas Stuart	skót-amerikai	Shuggie Bain	Shuggie Bain	2021	Park	Greskovits Endre	Skócia	Glasgow
#12	Mohamed Mbougarr Sarr	francia-szene- gáli	La plus secrète mémoire des hommes	Az emberek legtitkosabb emlékezete	2023	Park	Bognár Róbert	Franciaország, Szenegál, Argentína	Párizs, Dakar, Buenos Aires

Forrás: Saját szerkesztés